

Riigikogu, 11.11.2008

Aastakõne Riigikogu täiskogu ees

Lugupeetud juhataja, head Riigikogu liikmed

Ma tean, et aastaid on spekulieritud selle üle, kas ja kelle poole ma parteiliselt kaldu olen. Ütlen selle siis nüüd otse välja – pöördun täna teie poole nii riigikontrolörina kui ka ühe partei huvide ja põhimõtete esindajana. Olen seda parteid toetanud aastaid. Viimasel ajal on ka ajakirjanduses ilmunud lugudest näha üha suurenev toetus selle partei põhimõtetele. See on partei, millega ma olen seotud ka perekondlikult oma pastorist isa ja talupojast vanaisa põhimõtete kaudu. Selle partei nimeks võiks olla Terve Mõistuse Partei. Ja selle partei programmile ma täna kõneldes ka toetun.

Just terve mõistus ütleb meile, et Eesti riik on jõudnud taas ühte olulisse arengupunkti, kus otsustatakse aastakümneteks, mis meist saab – kas me jääme vinduma ja ainult iseenda ette nägema nagu puuris istuv kaagutav kana või suudame tõusta kõrgemale ning näha maailma ja oma olukorda avaramalt. Nii nagu see paistab näiteks kotkale.

Valikust nende kahe vaatepunkti vahel – kana ja kotka oma vahel – lähtub ka mu tänane mõttearendus. Meie ees on taas nagu ajaloo aken, mis avaneb ainult hetkeks. Ja seda hetke tuleb kasutada. Kuid milleks? Oluliste reformide tegemiseks riigi jätkusuutlikkuse nimel.

Ma ei hakka kordama ülevaadet, mis on teil kõigil kirjalikult käes. See on ülevaade riigi vara kasutamisest ja säilimisest 2007. aastal. Sestap pole mõtet keskenduda üksikküsimustele, vaid tuleb otsida lahendusi sellistele probleemidele, millel on riigi arengu seisukohalt põhimõtteline tähtsus. Eesti vajab ratsionaalseid otsuseid ja ma püüan teid toetada nende otsuste kujundamisel.

• • •

Vaadates siia tulles Toompea lossi esist väljakut, julgen arvata, et suurem osa siin saalis istujatest puutuvad kokku auto juhtimisega. Seepärast loen ma kõigepealt teile ette kaks lõiku B-kategooria mootorsõiduki juhi ettevalmistamise riiklikust õppekavast. Tsiteerin: „Kogenematu juhi tähelepanu kinnistub ebaolulisele ja sageli üksikobjektile, jättes olulise täpsustamata. Kogenud juhi pilk haarab tervikut lähedalt ja kaugelt, see lubab ennustada liiklusolukordade kulgu ette. Õpetaja peab suunama õpilase tähelepanu ja mõtet ka nendele ohtudele, mida õpilane hetkel ei näe. [---]“ Ja sama õppekava jätkab: „Maanteesõit nõuab erioskusi. Seoses tunduvalt suurema sõidukiirusega kui linnas peab juhi pilk haarama informatsiooni märksa kaugemalt. Ka oma kavatsustest tuleb teisi liiklejaid teavitada varem kui linnasõidul.“ Tsitaadi lõpp.

Riigi ja auto juhtimisel on olulisi sarnasusi. Ja mulle teeb muret, et meie pilk on aasta-aastalt muutunud üha lähemale suunatuks ehk me ei käitu pikka maanteesõitu tegevate juhtidena, vaid pigem nagu need, kes teevad lühikesi sutsse ühe maja hoovist teise. Teisisõnu – kui varem elati valimistest valimisteni, siis nüüd on hakatud elama eelarvest eelarveni või isegi lisaelarvest lisaelarveni. Kas varsti hakkame mõtlema ja toimima üks päev korraga?

Ükskõik, kui pakitsevaid igapäevaprobleeme meil tuleb lahendada, ei tohiks me lasta end nende alla matta – nii kaob silmist pikem siht. Rapsimine ei vii kuhugi. Loodan, et suudame kavandada vähemalt oma lähiaastate tegevust nii, et me ei lase käest võimalust liituda eurotsooniga. See on eesmärk, millel on tulevikule oluline stabiliseeriv mõju. See on väga oluline lähiaastate eesmärk.

Kuid meil tuleb saavutada olukord, kus Eestil on selged sihid mitte ainult üheks või kaheks aastaks, vaid kümneks, kahekümneks ja kolmekümneks aastaks. Ja nende sihtide saavutamiseks peavad olema ka selged tegevusplaanid.

Ja siin ei mõtle ma mitte praegust olukorda, kus riigis on tohutu hulk kõikvõimalikke strateegiaid ja muid eri nimede all kokku kirjutatud pabereid, millest suurt ei sõltu. Neid kavu olgu kordades vähem, kuid nad olgu selged, süsteemsed ning paindlikud. Neile olgu toeks rahastamine ja reaalsed teod.

Kuid nende sihtide seadmiseks on vaja initsiatiivi, pealehakkamist, eestvedamist. Ideid. Siin on parlamendi šanss – olla värskete ideede loojaks, anda tõuge riigi tuleviku kavandamisele, omamoodi tulevikufoorumiks. Ja kui siin varem ühe publiku meeli erutava päevakorrapunkti asjus on hõisatud – parlament näitas, et tal on kõrvad –, siis parlament saaks nüüd rakendada ka seda, mis jääb kõrvade vahele.

Praegu käib siin 2009. aasta eelarve vormistamine. Milline peaks olema ja üldse saaks olla parlamendi roll eelarvemenetluses? Eelarve detailne kavandamine ei saa tänapäeval paraku olemuslikult olla parlamendis, kel puudub selleks vajalik info, aparaat jne. Parlamendi roll eelarve kokkupanekul peaks olema tugev osalus just nende visioonikavade kaudu, mis annavad üldised eesmärgid. Valitsus saab eelarve kui riigi arendamise plaani kaudu neid eesmäärke ellu viia.

Parlamendi töö oleks aga ka seirata, kuidas valitsuse poliitika ja otsused eri valdkondades toimivad. Kas me saame oma maksuraha eest seda, mida me peaksime. Seda mida meile on lubatud. Teisisõnu – toimima peab ahel – eesmärgid-tegevused-raha-resultaadid.

Nii saab parlament olla sidustajaks poliitikate ja reaalse elu vahel. Praegune eelarve ja tagasiside selle kohta muidugi eesmärkide ja nende saavutamise tulemuslikkusele ei keskendu. On ka oluline, et Riigikogu ja avalikkus saaksid pildi riigi eelarvelisest jätkusuutlikkusest 10–15 aasta perspektiivis. Te ei tea praegu, kuidas eri õigusaktidest tulenevad riigi kohustused mõjutavad tulevikus riigi finantsseisundit. Samuti puudub enam kui poolte siin saalis vastu võetud seaduste puhul info selle kohta, milline on nende mõju eelarvele.

• • •

Aeg-ajalt saab parlament ajakirjanduses sarjata selle eest, et siit tulevat liiga vähe seadusi. Ihalus võimalikult suure hulga seaduste ja üli-detailsel reguleerituse järele näib olevat lõpmatu. Mina olen vastupidisel seisukohal – mida vähem tuleb kõikvõimalikke seadusi ja mida vähem detailsed nad on, seda parem. Kahtlemata on valdkondi, kus on vajalik väga täpne reguleerimine, kuid suuremalt jaolt tuleks minu arvates lähtuda headest tavadest, kokkulepetest, kasutada rohkem kaalutusõigust ning läheneda mõistlikult.

Teisisõnu – ikka ja jälle lähtuda tervest mõistusest. Üks selliseid heade tavade kogumikke on teile välja jagatud koos Riigikontrolli aastaülevaatega – see on e-riigi harta, mille loomise kavast teile ka eelmisel aastal rääkisin. E-riigi harta koondab hea halduse põhimõtted ning on abiks kodanikule ja ametnikule.

Seega – ma kutsun nii parlamenti kui ka valitsust tegema põhjalikku inventuuri kõikvõimalikes seadustes, kordades, kavades jne ning kõrvaldama kõik selle, mida tegelikult ei ole vaja ja mille puhul on tegu selge ülereguleerimisega. Inimesed kurdavad põhjusega, et asjaajamine on tehtud kohutavalt bürokraatlikuks ja jäigaks. Igasugune ebamõistlik halduskoormus peab kaduma.

• • •

Riigikontroll on seadnud endale eesmärgiks toetada oma analüüsidega neid, kes peavad tegema otsuseid, mis on vajalikud riigi ja ühiskonna jätkusuutlikkuse tagamiseks. Ma kahjuks ei ole täheldanud erilist indu otsuseid teha. Markeerin järgnevalt ehk tavapärasest reljeefsemalt valdkondi, kus on vaja neid otsuseid teha. Siin ei ole midagi uut ja ootamatut, see kõik on teile teada. Mida paraku pole, on selged otsused.

Kõigepealt on vaja saada selgeks, mida me tahame, teisisõnu – mis on selle riigi äriplaan, või n-ö Suur Eesmärk. Sellest sõltuvad ülejäänud tegevused aastakümnete perspektiivis. Milline on meie majanduse nišš? Kust tuleb see raha, mida riik eksistentsiks ja arenguks vajab? Milleks seda raha kulutatakse? Kust tuleb kapital? Miks peaks keegi üldse Eestisse investeerima?

Me peame aru saama ka sellest, milline on meie olukord – oleme vananeva rahvastikuga äärmiselt piiratud majanduslike ja inimressurssidega miniriik. Meil on umbes 655 000 töötajat ning ligi 378 000 pensionisaajat, neist vanaduspensionäre umbes 294 000. Meie töövõimetuspensionäride arv on viimase seitsme aasta jooksul kasvanud ligi 56 protsenti. Arvuliselt tähendab see üle 24 000 töövõimetuspensionäri juurdetulekut. See on ligi neli tuhat rohkem kui Viljandi linnas elanikke.

Eestis on töötajate ja pensionäride suhtarv praegu ebanormaalne ja see näitaja üha halveneb. Ja kui ettevõtjad ütlevad, et see on tee sohu ning tuleks tõsta pensioniiga, on kohe tohutu kisa lahti.

Ma olen veendunud, et pensioniea tõstmine 10–15 aasta jooksul näiteks 65–66, aga võib-olla ka 67 eluaastani on möödapääsmatu. See ei lahenda olukorda, kuid pisut leevendab seda. Aus on need otsused teha juba täna. Ja riigile loob ekstra koormust ka suur hulk ennetähtaegselt ja soodustingimustel pensionile jääjaid. Peamine on aga siiski töötajate ja pensionäride vilets suhtarv.

Kas meil ei tuleks arutada, kust ja kuidas meelitada siia riiki juurde näiteks 300 000 täies elujõus tippkvalifikatsiooniga maksumaksjat, veel parem päris noort inimest, et kuidagigi normaliseerida töötajate ja ülalpeetavate vahetulevikuperspektiivis? Saagem ometi aru, et neid inimesi, kes tööd teevad, jääb järjest vähemaks. See probleem teravneb paarikümne-kolmekümne aasta pärast eriti. Ja muidugi tuleb tegutseda selle nimel, et ka neid inimesi, kes meil on, Eestis hoida.

Ja otsuseid tuleb teha juba täna, mitte jätta see neile, kelle õuele selle probleemi lahendamine tuleb näiteks aastal 2040. Siis aga on juba hilja. Me konkureerime teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega nii liidusisesel kui liiduvälisel töajoo pärast ja ma ei julge väita, et me oleksime just kõige atraktiivsemad.

Olukorda leevendab pensionisammaste süsteem, mis, jumal tänatud, õigel ajal ära tehti. Kuid täit efekti annab see alles aastakümnete pärast. Nüüd on vaja aga astuda uued sammud.

Veel sotsiaalvaldkonnast – niipea, kui peaminister võttis üles kõikvõimalike laustoetuste küsimuse, sattus ta rünnaku alla. Täiesti ebaõiglaselt. Ma olen kindlalt seda meelt, et igasugused laustoetused tuleb läbi vaadata ja need, mis võimalik, teha vajadusepõhiseks – et toetust saaksid ainult need, kel toetust tõesti vaja.

Puuetega inimeste väikest toetust saab näiteks iga neljas vanaduspensioniealine inimene, Kagu-Eestis juba vähemalt iga kolmas vanaduspensioniealine inimene. See on vaid üks näide toetusest, mis tegelikkuses ei toeta ja mis oleks tegelikult mõistlik asendada inimesele vajalike teenustega.

Väga ettevaatlik tuleks olla selliste toetuste loomisega, mille suurus on otseselt seotud palga suurusega, palgakasv dikteerib ka riigieelarve kulude kasvu. Riigieelarvet tehes tuleb see kasv võtta teiste kulude arvelt.

Tunnetada tuleks ka teatud proportsionaalsust. Mõtteainet peaks pakkuma näiteks asjaolu, et iseenesest suurepärase vanemahüvitise kulud perioodil, kui laps saab poolteiseaastaseks, on riigieel-

arves kasvanud mõne aastaga sama suureks, kui riiklike peretoe-
tuste kulu lapse 19-aastaseks saamiseni. Toetuste süsteem peab
olema ka selline, mis ei soodustaks inimese väljumist tööhõivest.
Ei tohi tekitada olukorda, kus eri toetusi noppides ongi võimalik
ära elada tööd tegemata.

Aastate jooksul on igasuguseid laustoetusi järjest juurde tekita-
tud ja nüüd ei ole julgust neid reformida. Aga on vaja see julgus
leida. Juba praegu läheb riigieelarvest kõikvõimalikeks sotsiaal-
valdkonna kuludeks pisut vähem kui pool, see osa ähvardab sama-
moodi jätkates üha suurenedä. Tulud aga vähenevad. Kust see puu-
dujääv raha tuleb?

Arvan ka, et muutustest pole pääsu tervishoius. Siin on mõtte-
ainet spetsialistidel, kuidas meie tervisekindlustussüsteemi muuta
efektiivsemaks, tuua juurde näiteks erakindlustuse elemente, nagu
me näeme juba praegu pensionisüsteemi puhul.

Samuti on vaja mõelda, kuidas suunata inimesi rohkem ise oma
tervise eest hoolt kandma. Ja mida oleks mõistlik teha, et vähem
kulutada võitlusele tagajärgedega ehk haigustega, muu hulgas ka
kutsehaiguste ja tööõnnetustega, ja rohkem panustada nende ära-
hoidmisse.

• • •

Suur ja ülioluline valdkond, mis ootab samuti radikaalseid otsuseid,
on haridus. Kitsamalt hariduse kvaliteet ja koolivõrk. Koolivõrgu
reformi katseid on osa omavalitsusi aastaid saboteerinud ja seetõttu
pole erilisi edusamme olnud. See on otseselt seotud ka haldusreformi
teemaga, millest aga pisut hiljem.

Meie koolivõrgu struktuur vajab ümbertegemist. Praegu püüab
iga omavalitsus küünte ja hammastega kinni hoida nn oma koolist,
eriti gümnaasiumidest. Põhjus on selgelt majanduslik – omavalitsu-
sed kasutavad koole lihtsalt rahapumpadena. Muide, just sellise ava-
meelse pealkirjaga slaidi „Kool kui rahapump“ kasutas üks juhtiv oma-
valitsustegelane mõne aja eest oma kolleegidele ettekannet tehes.

Sattusin kord kohalikust lehest lugema ühe vallajuhi arutlust, et
siis pole ju sel vallal mõtet, kui kool kinni pandaks. Vastaksin sellele
vallajuhile – ei olegi mõtet.

Ma pooldan miinimumprogrammiga gümnaasiumide riigile üle-
võtmist. Ja seda kogu vastutusega nii hariduse kvaliteedi kui kooli-

võrgu eest. Ma ei imestaks, kui näiteks pool või kolmandik gümnaasiumidest tuleks kinni panna või reorganiseerida.

Mitte ainult seetõttu, et meil lihtsalt pole noori, kes seal õpiksid, vaid ka sellepärast, et meil ei ole nii palju kvalifitseeritud õpetajaid, kes neid noori õpetaksid. Kordan veel – prioriteediks peaks olema hariduse kvaliteet. Meie napp ressursid tuleb koondada, mitte hajutada.

Üle tuleks vaadata ka põhikoolide ja algkoolide võrk. Ja riik peaks ütlema, missugusest minimaalsest õpilaste arvust alates ta kooli rahastab. Ühes Eesti vallas on näiteks 4-klassiline algkool, kus on neli õpilast, ja kooli personal koosneb suisa viiest inimesest.

Arvan, et kui õpilasi on vähem teatud piirist, võib ju kooli pidada, kui on neid, kes tahaksid seal õppida, ja kui on kvalifitseeritud õpetajaid. Kuid siis valla või linna oma raha eest ja maksta tuleks neil minu arvates ka õpetajate palgad, üldse kõik kulud. Tugevate põhikoolide süsteem on aga maapiirkondade laste hariduse ja tuleviku jaoks võtmetähtsusega.

Koolivõrgu reform parandaks kvaliteeti ega halvendaks hariduse kättesaadavust. Koolibusside süsteem, mis pole võõras ka Eestis, lahendab täielikult kättesaadavuse küsimuse. Näiteks Soomes on omavalitsusel kohustus tagada õpilase tasuta transport kooli, kui kooli kaugus õpilase kodust on 5 kilomeetrit või rohkem või tema koolitee on muidu ohtlik. Põhja-Soomes on õpilaste koolibussi teekond 50–75 kilomeetrit ja on ka juhtumeid, kus see on 100 kilomeetrit või rohkem. Soome üldharidust peetakse väga kõrgel tasemel olevaks. Muide, Norras käivad suisa koolipaadid, mis korjavad lapsed saartelt peale. Seega ei pea kool olema üle hoovi.

USAs sõidab üle poole lastest kooli ja koju tagasi koolibussiga. Marsruudid on tehtud arvestusega, et sõit ei võtaks aega üle tunni. Väga detailselt on paigas kvaliteedistandardid, turvalisuse nõuded jne. Lisaks annavad koolibussid suurt efekti liikluses tarbetute sõitude ja liiklusõnnetuste vähendamisel, keskkonna saastamise vähendamisel jne. Lapsed ja pered on rahul. Seega – kõik on lahendatav.

Ma soovin jõudu ja meelekindlust kõigile omavalitsustele, kes tahavad oma territooriumil või koos naabervallaga näiteks mitu kooli kokku panna, kuid kelle mõistlikke kavasisid laste tuleviku suhtes püütakse tihti erinevate vahenditega nurjata.

Kõige selle juures on haridus- ja teadusministeeriumil kindlasti võimalik võtta kõrvalseisja hoiak, sest koolikorraldus on justkui omava-

litsuste kätte antud. Meenutan, et reeglid on ikka riigi teha. Ja siin on reformiga viivatud iga päev rohkem kui kurjast. Ja mul on väga hea meel, et neljapäeval on siin saalis hariduse kvaliteet ja kättesaadavus riiklikult olulise küsimusena arutelul.

• • •

Haridusest veel, täpsemalt kõrgharidusest. Ka siin tuleks teha inimeste ja riigi tuleviku nimel jõulisi reforme. Kõigepealt – Eestis on devalveerunud juba ainuüksi kõrgkooli mõiste, rääkimata sellest, et nad on osalt muutunud halli keskpärasust tootvaks vooluliinivabrikuks. Ülikoolid on leevendanud oma rahamuresid, laiendades järjest enam vastuvõttu nn pehmetele tõmbe-erialadele. Praegu õpib tudengitest juba 54 protsenti riigieelarvevälistel kohtadel ja just need noored täidavad sotsiaalvaldkonna perspektiivitu ületootmise riulit. Riik aga laseb sel tarbetul tegevusel avalik-õiguslikes ülikoolides kesta. Riigi enda tellimus on küll mõistlik ja keskendub loodus- ja täppis-teadustele, samas ei ole tehtud suurt midagi, et noored otsustaksid nende valdkondade kasuks.

Põhikool ja gümnaasium annavad tehnika ja tehnoloogia valdkonnas lahja ettevalmistuse ning absoluutse valikuvabaduse tingimustes viivad noored oma vanemate raha vastutustundetult laienuvad tasulise kõrghariduse poppsektorisse. Lisaks näitavad meie auditid, et toimub ristsubsideerimine riiklikult rahastatavate õppekohtade ja tudengite endi kinnimakstavate õppekohtade vahel.

Ma arvan, et paljud asjad loksuksid paika, kui lõpetada avalik-õiguslikes ülikoolides vastuvõtt eelarvevälistele kohtadele ehk lõpetada masstootmine, mis on nii riigi kui ka tegelikult noorte inimeste tuleviku seisukohast mõttetu. Nii näiteks oli Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas 2007. aastal 29 riigieelarvelist kohta, kuid tasuta võeti vastu 55 ning tasulistele kohtadele veel 243 sisseastujat. Lisaks asus 300 noort avatud ülikoolis juristiksi õppima. Kokku võeti seega ühe aasta kohta vastu pea 600 juristiksi tahtjat! Mujal on samalaadne olukord.

Mis puutub ülikoolidele esitatavaid kvaliteedinõudeid, siis need peavad olema sellised, mis tagaksid nende lõpetajatele tiptasemel hariduse. Siis lõpeks ka see absurdus, et Eesti-suguses riigis on 34 kõrgkooli. Viis aastat tagasi oli neid suisa 49.

Paraku on see siin saalis omal ajal madalale seatud lati vili.

Eesti-suguses riigis jagub häid õppejõude ja raha ehk vaid kahe avalik-õigusliku ülikooli mehitamiseks – üks oleks Tartus ja teine Tallinas katusorganisatsiooniks eri profiiliga kolledžitele.

Tehnika ja tehnoloogia valdkonnas vähenev inim- ja ajupotentiaal toob kaasa olulisi muresid. Näiteks üks absoluutselt kõiki puudutav teema – energeetika. Kus on need otsused, mis annavad meile täna kindluse, milline on meie energiavarustus kümne, 20, 30 ja 40 aasta pärast? Kus nad on? Taas käib ainult jutt. Ja kord nii, kord naa.

Ja kõige selle peale – kust tuleb raha, mida vajame lähema 10–20 aasta jooksul oma energeetika säilitamiseks, ma ei räägi praegu isegi tuumajaama ülesehitamisest? Kust tuleb elektrivool, kust tuleb soojus ja mis hinnaga? Mingit imemasina leiutamist pole ette näha, mis paekivist otsekohe sealihaga või elektrit teeks. Teadjaid ja tegijaid jääb samuti järjest vähemaks.

Nagu ütles hiljuti valitsuse esindaja – lähema kaheksa aasta jooksul vajab Eesti Energia vähemalt 60 miljardit investeringuid. See on sama suur summa, kui on kaks kolmandikku Eesti aastasest riigieelarvest. Kas see raha korjatakse elektri hinna kaudu? Hind ilmselt niikuinii kahekordistub aastaks 2013, kui turg avaneb. Või tuleb kehtestada spetsiaalne maks?

Samuti vajab Eesti kaugküttevõrk ajakohastamist. Kaugküttest sõltub ligi miljoni inimese toasoo. Mitukümmend miljardit küttemajandusele tuleb kulutada, me täna ei tea. Eks elu näita – kuid energia-sektori investeringuvajadus järgneval kümnendil võib kokku ulatuda ligi 100 miljardi kroonini, kusjuures see summa ei hõlma tuumajaama. Lisaks on Eestile ülimalt oluline energiat säästlikult kasutada ja muuta nii kodud kui ka tootmine energiat raiskavast energiasäästlikuks.

Need on meie mõistes hiiglaslikud summad, kuid kõik on muidugi suhteline – meil tuleks ka aru saada, et summad, millega me siin riigis tavaelus opereerime, on Euroopa ja maailma mastaabis marginaalsed.

• • •

Mõni sõna haldusreformist või haldusterritoriaalsest reformist, mis iganes nimetuse all keegi soovib seda käsitleda. Kõik justkui saavad aru, et reform on möödapääsmatu, aga ikka ei juhtu midagi. Kõik muudkui vindub ja vindub edasi. Tõtt öelda saab sellest juba villand.

227 valda ja linna on jätkuvalt alles. Aastal 2007 oli alla 3000 elanikuga omavalitsuste osakaal koguarvust 67 protsenti. Kahes kolmandikus omavalitsustes kokku elab vaid 17 protsenti rahvastikust. Alla 1000 elanikuga valdu on aga suisa 35.

Kogu meie riigis on sama palju inimesi kui ühe korraliku suure linna ühes linnajaos. Tegelikult võib ju tervet Eestit mõtteliselt vaadelda kui üht omavalitsust Euroopa ruumis. Ja kui riik on saanud mitmed funktsioonid delegeerida Brüsselisse ja sellega enda koormust kergendada, siis omavalitsustel ei ole siin kuhugi midagi delegeerida.

Saadagu ometi aru – küsimus ei ole vaid selles, kas omavalitsusi on 15, 60 või 200. Eestis ei ole ei füüsilist ega intellektuaalset kapasiteeti, et omavalitsused olemuslikult suudaksid neile antud funktsioone täita. Küsimus ei ole rahas.

Seda kõike tõestab lugematu hulk materjale, mida ma ei kavatse hakata ümber jutustama. Praktika näitab – me võime oma audititega tõestada, et öösel on pime ja parimal juhul paistab vaid Kuu, aga siis kostab ikka kuskilt hääl, mis ütleb, „aga meil paistab ka öösel päike“.

Samas – kahetsusväärset pole valitsusele varsti juba ligi kahe aasta jooksul esitatud ühtegi süsteemse haldusterritoriaalse reformi plaani. Neid liivakastimänge haldusreformi teemal parteide vahel on piinlik vaadata.

Ma tunnustan kõiki omavalitsusi ja nende juhte, kes on omal algatusel ühinenud või kavandavad seda. Kuid on vaja läbimõeldud teraviklahendust, ühinemist pole mõistlik lasta kulgeda isevoolu, sest see toob kaasa värdalasi. Olukorras, kus riik on retoorikas toetanud vabatahtlikku ühinemist, pole ometi suudetud ühinejatele tagada asjatundlikku abi. Just abi ja nõu on omavalitsustes väga oodatud. Selle andmine on riigi kohus.

Haldusreform annaks lootust, et need inimesed, kelle silmad veel säravad ja kes soovivad oma elu korraldada väljaspool suuremaid linnu, saaksid elementaarsel tasemel teenuse, ühtlasemalt areneks ettevõtlus ja paraneks inimeste elujärg. Eesti saaks uut hoogu. Lisaks omavalitsustasandile tuleks läbi mõelda ka maavalitsuste ja maakondliku juhtimistasandi funktsioonid. Et kõigi otsustega muudkui venitatakse, on paljud nooremapoolsed kvalifitseeritud töötajad maavalitsustest juba lahkunud, sest neid on juba aastaid hoitud vastutus- tundetult ebakindluses.

• • •

Kõik see, millest ma täna rääkisin, seisab kinni kõige olulisema reformi taga – see on mõtlemise reform. Ehk lõpetuseks tagasi algusesse – sinna kana ja kotka juurde.

Mäletan, et aastaid tagasi, kui veel käisid liitumiskõnelused Euroopa Liiduga, tegi toonane Eesti Telegraafiagentuur uudise selle kohta, et Eestis tuleb kanalates teha ümberehitusi, sest puuride kõrgus pole piisav. Ja sellel aastatetagusel uudisel oli väga tabav pealkiri, mis on oluline kujundina ka tänases päevas. See pealkiri kõlas – „Euroopa Liit lubab Eesti kanal selga sirutada“.

Tuleb meeles pidada, et ka selga sirutav kana jääb kanaks. Meie endi seemisest hoiakust sõltub, kas me oleme edaspidi kui kana takus, kes tammub paigal, või oleme kui kotkas, kes lendab hääletult, kuid see-eest kaugemale ja kõrgele ning kelle maailmapilt ei lõpe iseenda ninaesisega.

Suure ja globaalse pildi loomiseks on suur töö teha kõigil liidritel, sealhulgas poliitilistel liidritel. Valik on, kas orienteerida end vaimsele vaakumile või mõtlevatele avara pilguga vastutustundlikele inimestele. Minu arvates ei ole vastutustundlik mängida madalatele ihadele ja sügavatele kompleksidele, mis ei aita üsna tuntaval osal valijaskonnast jõuda oma arusaamades 21. sajandisse. Eesti vajab tuleviku kindlustamiseks avarat vaadet.

Praegu tuleb majandusele luua soodsad tingimused taastumiseks ja uueks arenguhüppeks, toetada ettevõtjaid, kelle loodavast väärtusest tuleb see tulu, mida ühiskonna kui terviku huvides ümber jagatakse.

Terviklik riigireform on üks eeltingimusi, et aidata meie majandusel ise terveneda ja uusi töökohti luua. Selle optimistliku noodiga ma täna lõpetan. Tänan teid tähelepanu eest!